

ОСОБЛИВОСТІ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

PECULIARITIES OF THE RECONCILIATION OF THE PARTIES TO ENFORCEMENT PROCEEDINGS

Бичкова С.С., д.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

На законодавчому рівні закріплено право сторін виконавчого провадження укласти мирову угоду. Однак мирова угода не є єдиною формою примирення у процесі виконання судового рішення. Сторони можуть примиритися й шляхом звернення до процедури медіації. Хоча, зважаючи на основні засади цивільного судочинства і виконавчого провадження, результат медіації у разі досягнення згоди сторонами доведеться оформлювати мировою угодою.

Мирова угода в процесі виконання має свої особливості порівняно із такою угодою, яка укладається сторонами цивільної справи, що не враховано у чинному законодавстві.

За результатами наукової розвідки констатовано, що слід внести зміни до Закону України «Про виконавче провадження» і ЦПК України, які гарантуватимуть сторонам виконавчого провадження право на примирення через медіацію, а також регламентують особливості мирової угоди в процесі виконання судового рішення. Зокрема, доцільно закріпити право сторін виконавчого провадження примиритися шляхом медіації до закінчення виконавчого провадження і передбачити «звернення обох сторін з клопотанням про зупинення вчинення виконавчих дій у зв'язку з проведенням медіації» як підставу зупинення здійснення виконавчих дій; акцентувати на часових межах здійснення права на укладення мирової угоди у виконавчому провадженні; передбачити необхідність подачі сторонами одночасно з мировою угодою і спільної заяви, що міститиме клопотання про її затвердження судом; регламентувати право сторін на перерозподіл мировою угодою коштів виконавчого провадження; закріпити обов'язок суду при затвердженні мирової угоди роз'яснити сторонам наслідки такого рішення, перевірити повноваження представників на укладення мирової угоди, а також при затвердженні мирової угоди скасувати попереднє судове рішення; уточнити підстави для відмови суду у затвердженні мирової угоди.

Ключові слова: виконавче провадження, сторони виконавчого провадження, стягувач, боржник, примирення, форми примирення, медіація, мирова угода.

At the legislative level, the right of the parties to the enforcement proceedings to conclude a settlement agreement is enshrined. However, a settlement agreement is not the only form of reconciliation in the process of executing a court decision. The parties can reconcile by resorting to the mediation procedure. Although, taking into account the basic principles of civil proceedings and executive proceedings, the result of mediation in case of reaching an agreement between the parties will have to be formalized by a settlement agreement.

A settlement agreement in the process of implementation has its own characteristics compared to such an agreement concluded by the parties to a civil case, which is not taken into account in the current legislation.

According to the results of scientific research, it was established that changes should be made to the Law of Ukraine "On Enforcement Proceedings" and the Code of Criminal Procedure of Ukraine, which will guarantee the parties to enforcement proceedings the right to reconciliation through mediation, as well as regulate the specifics of a settlement agreement in the process of executing a court decision. In particular, it is advisable to establish the right of the parties to the enforcement proceedings to reconcile through mediation before the end of the enforcement proceedings and to provide for "appeal of both parties with a request to stop execution of enforcement actions in connection with mediation" as a basis for stopping execution of enforcement actions; emphasize the time limits of the exercise of the right to conclude a settlement agreement in executive proceedings; provide for the need for the parties to submit a joint statement at the same time as the settlement agreement, which will contain a request for its approval by the court; to regulate the right of the parties to redistribute the funds of the enforcement proceedings through a settlement agreement; establish the duty of the court when approving a settlement agreement to explain to the parties the consequences of such a decision, to check the powers of representatives to conclude a settlement agreement, and also to cancel a previous court decision when approving a settlement agreement; clarify the grounds for the court's refusal to approve the settlement agreement.

Key words: enforcement proceedings, parties to enforcement proceedings, debt collector, debtor, reconciliation, forms of reconciliation, mediation, settlement agreement.

Постановка проблеми. Подання позовної заяви до суду з метою захисту порушених, невизнаних чи оспорених прав, свобод та інтересів, ухвалення судового рішення у відповідній цивільній справі не означає, що сторони приватно-правового спору позбавлені можливості самі визначити чи по іншому, ніж у судовому рішенні, врегулювати свої правовідносини. Тому законодавець і передбачив альтернативні варіанти розв'язання спірної ситуації (в суді, третейському суді, шляхом медіації тощо) і наділив розпорядчими правами сторін справи (наприклад, надавши їм право відмовитися від позову, визнати позов, укласти мирову угоду).

Так само не перешкоджає переурегулюванню сторонами своїх правовідносин відкриття виконавчого провадження, що підтверджується наявністю закріпленого на законодавчому рівні права на укладення сторонами мирової угоди в процесі виконання.

В юридичній літературі є різні думки з цього приводу. Деякі науковці вважають, що після набрання судовим рішенням законної сили здійснення сторонами

права, зокрема, на примирення, суперечить засадам обов'язковості судового рішення, загальноприйнятому правилу про його незмінність, крім як у встановлених законом випадках [6, с. 254].

Ми ж притримуємося позиції, що сторони приватно-правових відносин мають право самі визначити ці відносини (звичайно, не порушуючи норм законодавства, моральних засад і дотримуючись інтересів інших осіб), незалежно від наявності відкритого провадження у цивільній справі, судового рішення, виконавчого листа тощо. Такий же погляд простежується у й законодавчих приписах, що регламентують зазначені вище права.

Як відзначає М. С. Долинська у межах дослідження врегулювання земельних спорів в порядку цивільного судочинства, укладання та підписання сторонами мирової угоди є втіленням принципу диспозитивності [4, с. 160].

Однак, вважаємо, що примирення сторін у процесі виконання судового рішення може бути реалізоване сторонами не тільки шляхом укладання мирової угоди. Крім того, така угода, порядок її затвердження у вико-

навчому провадженні мають свої особливості порівняно із мировою угодою, яка укладається сторонами цивільної справи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Примиренню у виконавчому провадженні вчені не дуже часто приділяють увагу. Зазвичай, за предмет наукових розвідок обираються альтернативні способи врегулювання цивільно-правових спорів, примирні процедури в цивільному судочинстві або автори розглядають окремі розпорядчі права позивача і відповідача, що пов'язані із примиренням, у розрізі правосуб'єктності сторін цивільної справи. За приклад можна взяти праці таких вчених, як: Ю. В. Білоусов, В. І. Бобрик, О. Г. Бортник, Н. В. Василина, К. В. Гусаров, М. С. Долинська, В. В. Комаров, С. В. Куницький, Л. В. Мелех, В. Є. Прущак, О. Б. Тиханський, С. Я. Фурса, І. І. Юраш. Дослідження ж суто примирення у процесі виконання судових рішень віднайти у процесуальній доктрині складно.

Формулювання цілей статті. Усе наведене свідчить про необхідність проведення спеціального дослідження і визначення особливостей примирення сторін під час виконавчого провадження, усунення прогалин і колізій законодавчих норм, які регламентують відповідні питання, що і було поставлено за мету при написанні цієї статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед відзначимо, що у Законі України «Про виконавче провадження» (далі – Закон) категорія «примирення», на відміну від ЦПК України, не згадується. Законодавець лише регламентував право сторін виконавчого провадження на укладення мирової угоди і побіжно торкнувся порядку його здійснення (ч. 2 ст. 19 Закону), визначив особливості здійснення такого права при відкритті виконавчого провадження за виконавчим документом, виданим на підставі судового рішення у справі за позовом, пред'явленим учасником господарського товариства в інтересах останнього (ч. 2 ст. 19 Закону) та передбачив закриття виконавчого провадження на підставі затвердження судом мирової угоди, укладеної сторонами у процесі виконання рішення (п. 2 ч. 1 ст. 39 Закону).

У цивільному процесуальному законодавстві дещо інший підхід до примирення. Так, у ч. 7 ст. 49 ЦПК України чітко відзначено, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. При цьому результат домовленості сторін може бути оформлений мировою угодою.

На суд навіть покладено обов'язок сприяти примиренню сторін під час розгляду справи по суті (ч. 5 ст. 211 ЦПК України), а у справі про розірвання шлюбу суд вправі призначити подружжю строк для примирення і на цій підставі зобов'язаний зупинити провадження у справі (ч. 7 ст. 240, п. 4 ч. 1 ст. 251 ЦПК України).

У правничій літературі висвітлюються різні погляди на форми примирення сторін у судовому процесі. Зокрема, як такі виокремлюються: мирова угода; відмова від позову, заяви (скарги); визнання позову, скарги; відкликання заяви (скарги) або залишення позовної заяви без розгляду з ініціативи позивача [5, с. 20].

Зважаючи на те, що, на нашу думку, процесуальним примиренням (як процедурою) є врегульований нормами цивільного процесуального права порядок вирішення переданого на розгляд суду приватно-правового спору, який застосовується сторонами за їх спільного вільного волевиявлення з метою досягнення між ними взаємовигідних домовленостей, які фіксуються в процесуальному акті, на сьогодні цивільне процесуальне законодавство регламентує тільки дві процесуальні форми примирення: врегулювання спору за участю судді та укладення і затвердження мирової угоди [1, с. 34].

Однак, як простежується із наведених вище та інших норм ЦПК України (ч. 7 ст. 49, п. 2 ч. 2 ст. 197, п. 5 ч. 5 ст. 198, п. 4-1 ч. 1 ст. 251), після відкриття провадження у цивіль-

ній справі, хоча і поза судовим процесом, сторони також вправі примиритися шляхом медіації.

За логікою, ураховуючи суть і призначення виконавчого провадження, нормативні правила щодо відповідних процедур, не всі перелічені нами форми примирення можуть бути застосовані в процесі виконання. Так, врегулювання спору за участю судді передбачає обов'язкову участь судді у цій примирній процедурі та є можливим тільки до початку розгляду справи по суті (ч. 1 ст. 201 ЦПК України).

Як уже відзначалося, право на укладення мирової угоди в процесі виконання судового рішення прямо задекларовано у Законі.

Щодо ж медіації, то вона є позасудовою процедурою, спрямованою на врегулювання конфлікту (спору) шляхом переговорів за участю медіатора (п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію»).

Ухвалення судом рішення у цивільній справі, визначення у ньому способу врегулювання спору не означає, що закріплений у судовому рішенні варіант повністю задовольнить сторони приватно-правових відносин. Оскільки ж відносини є приватно-правовими, у їх суб'єктів має залишитися право на обрання в односторонньому порядку (наприклад, через відмову від стягнення) або за взаємною домовленістю між сторонами (зокрема, шляхом укладення мирової угоди) іншого способу розв'язання спірної ситуації, яка уже вирішена у судовому порядку.

В юридичній літературі звертається увага на те, що мирова угода в процесі виконання уже стосується безспірної вимоги, оскільки базується на підтвердженому судом праві [6, с. 254].

З такого погляду можна було б заперечити наявність права на примирення у виконавчому провадженні. Але ми так не вважаємо.

Як відзначає О. Г. Бортник, мотивами укладання мирової угоди після ухвалення рішення судом першої інстанції є, зокрема, взаємна незадоволеність судовим рішенням сторонами, «можливі складності при виконанні судового рішення, а також прагнення до психологічного комфорту через ліквідацію конфлікту, що найбільш характерно для спорів між громадянами» [3, с. 130].

Тобто ухвалення судового рішення, набрання ним законної сили не означає, що спір (конфлікт) між сторонами повністю вичерпано. І є логічним, що у них мають залишатися варіанти його самостійно розв'язати.

Тому, вбачаємо, що проведення медіації є цілком прийнятним навіть після набрання судовим рішенням законної сили і це не суперечитиме призначенню цивільного судочинства і виконавчого провадження. Адже основною метою звернення до примусового виконання судових рішень у цивільних справах є надання допомоги стягувачу за його бажанням отримати від боржника те, що йому належить за судовим рішенням. Якщо ж бажання у стягувача відсутнє (наприклад, не подав виконавцеві заяву про примусове виконання рішення; подав письмову заяву про повернення виконавчого документа; відмовився від примусового виконання судового рішення і така відмова визнана судом; письмово відмовився від одержання предметів, вилучених у боржника під час виконання рішення про передачу їх стягувачу), то про примусовість виконання, якщо іншого не передбачено законом, мова не йде.

Однак медіація може бути тривалим процесом, також рішення сторін про спробу примирення шляхом медіації не означає, що у її процесі обов'язково сторонами буде визначено спосіб врегулювання їх правовідносин. Тому доцільно за аналогією із нормами ЦПК України передбачити у ст. 19 Закону право сторін примиритися у процесі виконання судового рішення у цивільній справі шляхом застосування поза межами виконавчого провадження і до його закінчення процедури медіації, додати як підставу зупинення здійснення виконавчих дій (ч. 1 ст. 34 Закону)

«звернення обох сторін з клопотанням про зупинення вчинення виконавчих дій у зв'язку з проведенням медіації».

Але у такому разі залишається питання щодо наявності підстав для закінчення виконавчого провадження. Зважаючи на обов'язковість судового рішення як одну з основних засад (принципів) цивільного судочинства, законодавець встановив правило про необхідність затвердження судом мирової угоди у процесі виконання рішення, задоволення ним заяви про відмову стягувача від примусового виконання. Тільки після постановлення судом відповідних ухвал або з інших підстав, передбачених у ст. 39 Закону, виконавець має закінчити виконавче провадження.

Затвердження судом угоди за результатами медіації не регламентовано на законодавчому рівні.

Проте у ст. 37 Закону закріплено норми про повернення виконавчого документа стягувачу із наявним застереженням: таке повернення не позбавляє стягувача права повторно пред'явити виконавчий документ до виконання протягом строків, встановлених ст. 12 Закону, крім випадків, встановлених законом (ч. 5 ст. 37 Закону).

Тобто у разі досягнення у процесі медіації домовленості сторонами виконавчого провадження про спосіб урегулювання їх приватних правовідносин, відмінний від закріпленого у судовому рішенні, стягувач за чинними нормативними приписами може подати виконавцеві письмову заяву про повернення виконавчого документа. Однак, по-перше, це є односторонньою дією. При медіації ж обов'язковою умовою є обопільність позиції сторін. По-друге, повернення виконавчого документа стягувачу не позбавляє його права повторно пред'явити виконавчий документ до виконання. І недобросовісний стягувач може порушити умови угоди за результатами медіації й знову пред'явити виконавчий документ до виконання.

Тому логічніше, з урахуванням засад цивільного судочинства і виконавчого провадження, щоб результат домовленості між сторонами за результатами медіації оформлювався мировою угодою для подальшого її затвердження судом, що підпадатиме під підстави для остаточного закінчення виконавчого провадження.

Отже, хоча ми притримуємося позиції про наявність двох форм примирення сторін у виконавчому провадженні (медіації та укладення мирової угоди), їх результат може на сьогодні втілюватися лише в одному документі – затвердженій судом мировій угоді. Тільки у такому разі є підстави для закінчення виконавчого провадження, забезпечується незловживання стягувачем своїми правами щодо звернення до виконання судового рішення і гарантується обов'язковість судового рішення.

Задля затвердження мирової угоди сторонами виконавчого провадження мають подати її в письмовій формі державному або приватному виконавцеві. На виконавця при цьому покладається обов'язок не пізніше триденного строку передати її для затвердження до суду, що видав виконавчий документ (ч. 1 ст. 434 ЦПК України).

Суд вирішує питання щодо затвердження такої угоди протягом десяти днів з дня надходження до суду відповідної заяви, про що постановляється ухвала (ч. 2 ст. 434 ЦПК України). Хоча він вправі і відмовити у затвердженні мирової угоди.

Таким чином, як простежується з частин 2, 7 ст. 19, п. 2 ч. 1 ст. 39 Закону та ст. 434 ЦПК України, законодавець, на відміну від мирової угоди, що укладається сторонами під час судового процесу, не визначив жодних ознак мирової угоди в процесі виконання, не закріпив вимог щодо документів, які мають її супроводжувати, не передбачив обов'язків суду щодо роз'яснення сторонам наслідків затвердження мирової угоди та перевірки повноважень представників на її укладення, а також не акцентував у положеннях ЦПК України увагу на додаткових підставах відмови у затвердженні такої угоди судом.

Вважаємо, це є значним упущенням. Зокрема, якщо сторони піднімають питання про укладення мирової угоди під час розгляду і вирішення цивільної справи, необхідні дії вчиняються у межах одного судового провадження. При укладенні мирової угоди в процесі виконання рішення слід урахувувати, що уже відкрито провадження іншого порядку й іншим суб'єктом – державним або приватним виконавцем. Тому, вбачається, до мирової угоди необхідно додавати, принаймні, письмову заяву сторін виконавчого провадження до суду, що містить клопотання про її затвердження [2, с. 113]. Такий висновок підтверджується і фразою, закріпленою в ч. 2 ст. 434 ЦПК України: «з дня надходження до суду відповідної заяви». Тому задля недопущення неоднозначного тлумачення нормативних приписів, що регламентують питання затвердження мирової угоди в процесі виконання судового рішення, потрібно уточнити законодавче формулювання і внести зміни до ч. 1 ст. 434 ЦПК України, чітко відзначивши про необхідність подання сторонами виконавчого провадження виконавцеві разом із мировою угодою спільної заяви, що міститиме клопотання про її затвердження судом.

При цьому, хоча таке у Законі прямо не задекларовано, сторони можуть здійснити своє право на укладення мирової угоди у будь-який момент до закінчення виконавчого провадження. Також додатково до визначення своїх прав та обов'язків щодо своїх правовідносин, сторони в мировій угоді можуть передбачити і перерозподіл коштів виконавчого провадження. Тому відповідними застереженнями слід доповнити законодавчі приписи щодо мирової угоди в процесі виконання.

Ще одним проблемним аспектом законодавчого регулювання, на який ми і раніше звертали увагу, є відсутність норми, яка б закріплювала обов'язок суду роз'яснити сторонам наслідки укладення мирової угоди у виконавчому провадженні. Адже після укладення мирової угоди і затвердження її судом, сторони, із логічних міркувань, більше не зможуть посылатися на рішення суду у відповідній цивільній справі, виконавче провадження буде закінчено на підставі п. 2 ч. 1 ст. 39 Закону і не залишиться підстав для його відновлення (у ч. 1 ст. 41 Закону визначено вичерпний перелік таких підстав).

Між іншим, укладення мирової угоди у процесі виконання рішення суду не тягне за собою скасування цього рішення, що також може викликати проблеми на практиці, оскільки рішення суду формально залишається таким, яке має законну силу. З огляду на означене ми продовжуємо обстоювати позицію про необхідність доповнення ст. 434 ЦПК України шляхом доповнення її положенням про скасування рішення суду у зв'язку з укладенням мирової угоди сторонами виконавчого провадження [2, с. 114].

Закріплення у ч. 2 ст. 19 Закону фрази «відповідно до процесуального законодавства», по-перше, не вирішує указаних проблем, а по-друге, навіть заплутує, оскільки важко зрозуміти, чого вона стосується – порядку укладення мирової угоди чи процесу виконання рішення. Тому, на наш погляд, доцільно зазначену фразу виключити із аналізованої норми.

Відповідно до ч. 3 ст. 434 ЦПК України суд має право відмовити у затвердженні мирової угоди у процесі виконання рішення з підстав, визначених ст. 207 цього Кодексу: а) умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними; або б) одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Однак із аналізу ч. 7 ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження» випливає, що для відмови у затвердженні мирової угоди в процесі виконання рішення суду у справі за позовом, поданим учасником господарського товариства в інтересах останнього є ще одна підстава, а саме – відсутність письмової згоди всіх осіб, які у від-

повідній справі діяли в інтересах господарського товариства.

Це дає підстави для висновку про потребу в уточненні першої частини речення в ч. 3 ст. 434 ЦПК України через викладення її в такій редакції: «Суд має право відмовити у затвердженні мирової угоди, укладеної у процесі виконання судового рішення, з підстав, визначених у ч. 5 ст. 207 цього Кодексу, а також інших передбачених законом підстав».

Висновки і перспективи подальших розвідок. На підставі проведеного дослідження можна констатувати, що у виконавчому провадженні сторони можуть примиритися шляхом укладення мирової угоди або у процесі медіації. Проте, зважаючи на основні засади цивільного судочинства і виконавчого провадження, результат домовленості між сторонами за результатами медіації доцільно оформлювати мировою угодою для подальшого її затвердження судом, що буде підставою для закінчення виконавчого провадження.

При цьому чинні норми ЦПК України та Закону, присвячені мировій угоді у процесі виконання, потребують внесення суттєвих змін задля уникнення проблем при їх правозастосуванні і додаткового гарантування забезпечення прав та інтересів учасників приватно-правових відносин.

Зокрема, слід акцентувати на часових межах здійснення права на укладення мирової угоди у виконавчому провадженні; необхідності подачі сторонами одночасно з мировою угодою і спільної заяви, що міститиме клопотання про її затвердження судом; передбачити право сторін на перерозподіл мировою угодою коштів виконавчого провадження; закріпити обов'язок суду при затвердженні мирової угоди сторін виконавчого провадження роз'яснити їм наслідки такого рішення, перевірити повноваження представників на укладення мирової угоди, а також при затвердженні мирової угоди скасувати попереднє судове рішення; уточнити підстави для відмови суду у затвердженні мирової угоди.

Щодо медіації доцільно доповнити Закон положеннями про наявність права сторін виконавчого провадження примиритися через таку процедуру до закінчення виконавчого провадження і закріпити «звернення обох сторін з клопотанням про зупинення вчинення виконавчих дій у зв'язку з проведенням медіації» як підставу зупинення здійснення виконавчих дій.

Однак питання про примирення сторін виконавчого провадження шляхом звернення до медіації потребують проведення окремого детального дослідження і становлять перспективи подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичкова С. Примирення в цивільному судочинстві: поняття, ознаки, процесуальні форми. *Університетські наукові записки*. 2021. № 5 (83). С. 29–38.
2. Бичкова С. С. Мирова угода в процесі виконання рішення суду у цивільній справі. *IV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми виконавчого процесу України: теорія і практика»* (м. Київ, 6 грудня 2019 р.): зб. наук. ст. / За заг. ред. С. Я. Фурси. Київ: Вид. Позднішев, 2019. С. 113–114.
3. Бортнік О. Г. Мирова угода у цивільному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Харків, 2007. 189 арк.
4. Долинська М. С. Мирова угода сторін при розгляді земельних спорів в порядку цивільного судочинства України: актуальні аспекти правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2023. № 3. С. 157–164.
5. Куницький Є. В. Інститут примирення сторін у цивільному процесі України: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Київ, 2021. 177 арк.
6. Юраш І. І. Миріві угоди на окремих стадіях цивільного процесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2023. Вип. 78. Ч. 1. С. 251–256.